

УДК 347.9:340.13(477+4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-2.31>

Н. П. Бортник, доктор юридичних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри адміністративного
та конституційного права факультету Морського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

О. Ю. Дубинський, доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
професор кафедри морського та господарського права
факультету Морського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

С. І. Маркін, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
та конституційного права факультету Морського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена комплексному аналізу інституту медіації як альтернативного способу врегулювання конфліктів у сучасному правовому полі України та в контексті міжнародного досвіду. У статті обґрунтовується положення, що медіація, маючи давні історичні корені, пройшла тривалий шлях від неформальних практик посередництва у первісних суспільствах, античному та середньовічному праві до сучасної професійно врегульованої процедури, яка ґрунтується на принципах добровільності, рівноправності сторін, конфіденційності та нейтральності посередника. У статті наголошується, що розвиток медіації відображає загальну тенденцію еволюції правових систем, спрямованих на гуманізацію механізмів вирішення спорів і підвищення рівня правової культури. Звертається увага на те, що медіація не обмежується суто правовим виміром, а інтегрує психологічні, соціальні та політичні підходи, що робить її універсальним інструментом для гармонізації суспільних відносин. Зазначається необхідність формування нормативно-правової бази в Україні відповідно до європейських стандартів, а також розбудови інституційних механізмів та професійної підготовки медіаторів. Обґрунтовується висновок, що впровадження медіації здатне істотно знизити навантаження на судову систему, сприяти формуванню довіри до правосуддя, забезпечити ефективний захист прав і свобод громадян, а також інтегрувати національну правову систему до європейського правового простору. У науковій статті акцентується, що медіація має значний потенціал і у сфері приватноправових, і публічно-правових відносин, забезпечуючи сталість та передбачуваність суспільного розвитку.

Зроблено висновок, що для України ключовим завданням стає гармонізація законодавства з європейськими стандартами, формування професійних механізмів підготовки медіаторів та створення інституційної підтримки. Лише за цих умов медіація зможе виконати свою трансформаційну функцію, сприяти гуманізації правосуддя та стати складовою європейської інтеграції.

Ключові слова: медіація, альтернативне вирішення спорів, конфлікт, примирні процедури, судова система, європейська інтеграція.

N. P. Bortnyk, O. Yu. Dubynskyi, S. I. Markin. Mediation as an instrument of the transformation of justice in ukraine: a theoretical and practical analysis within the european context

The article is devoted to a comprehensive analysis of the institution of mediation as an alternative means of conflict resolution within the contemporary legal framework of Ukraine and in the context of international experience. It substantiates the argument that mediation, having ancient historical roots, has undergone a long evolution from informal practices of conciliation in primitive societies, through ancient and medieval law, to a modern professionally regulated procedure based on the principles of voluntariness, equality of the parties, confidentiality, and the neutrality of the mediator. The article emphasises that the development of mediation reflects the broader trend in the evolution of legal systems towards the humanisation of dispute resolution mechanisms and the enhancement of legal culture. Attention is drawn to the fact that mediation is not confined solely to the legal dimension but integrates psychological, social, and political approaches, rendering it a universal instrument for the

harmonisation of social relations. The article highlights the necessity of developing a regulatory and legal framework in Ukraine in accordance with European standards, as well as the establishment of institutional mechanisms and the professional training of mediators. It substantiates the conclusion that the introduction of mediation can significantly reduce the burden on the judicial system, foster public trust in justice, ensure the effective protection of citizens' rights and freedoms, and integrate the national legal system into the European legal space. The scholarly article further emphasises that mediation possesses considerable potential in both private and public law relations, ensuring stability and predictability in societal development.

It is concluded that the key task for Ukraine is to harmonize legislation with European standards, form professional mechanisms for training mediators, and create institutional support. Only under these conditions will mediation be able to fulfill its transformative function, contribute to the humanization of justice, and become a component of European integration.

Key words: mediation, alternative dispute resolution, conflict, conciliation procedures, judicial system, European integration.

Постановка проблеми. Сучасна правова система України перебуває в умовах серйозних викликів, що зумовлені надмірним навантаженням на судові інстанції, обмеженим рівнем суспільної довіри до інститутів судової влади та нагальною потребою у впровадженні оперативних і результативних способів вирішення правових спорів. У цьому контексті медіація постає як ефективна альтернатива традиційному судочинству, яка здатна забезпечити ширший доступ до правосуддя, підвищити ефективність правозастосовних процедур і водночас сприяти формуванню нових стандартів правової культури в українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика становлення та розвитку інституту медіації в Україні привертає увагу багатьох науковців. Значний внесок у дослідження цієї тематики зробили В. Горелова [1], С. Бобровник [2], Н. Грень [3], М. Карпенко [4], Ю. Микитин [5], О. Карягіна [6], О. Попаденко [7], А. Горова [8], Т. Кисельова [9], Ю. Кувалдіна [10], Т. Михайліна [11], Ю. Притика [12], С. Шаповалова [13], В. Яковлев [14], І. Ясиновський [15] у працях яких розглядаються різні аспекти медіації як правового інструменту. У їхніх роботах висвітлюються теоретико-правові основи медіації, її роль у врегулюванні конфліктів, а також перспективи впровадження відповідних процедур у вітчизняну правову систему. Проте, незважаючи на зростаючу наукову увагу до цього інституту, питання практичної імплементації медіації, її нормативного закріплення та адаптації до європейських стандартів залишаються недостатньо систематизованими і потребують подальшого комплексного дослідження.

Мета статті – є теоретичне та практичне обґрунтування медіації як інструменту трансформації правосуддя в Україні, аналіз її нормативного регулювання, порівняння з європейськими моделями та формулювання рекомендацій щодо її ефективного впровадження.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне осмислення медіації як альтернативного способу вирішення спорів передбачає звернення до багатогранної природи цього явища, що поєднує правовий, соціальний, психологічний та культурний виміри. У сучасному науковому дискурсі медіація розглядається не лише як процедура врегулювання конфліктів, а й як інструмент формування нової правової свідомості, орієнтованої на діалог, толерантність та компроміс. Саме через таку багатогранність медіація стає предметом міждисциплінарного аналізу, який дозволяє визначити її місце в системі альтернативних способів вирішення спорів.

Значення медіації як соціально-правового інституту полягає у здатності відновлювати баланс між сторонами конфлікту без необхідності застосування суворих примусових процедур. Теоретично цей підхід відображає ідею партнерства та співучасті у прийнятті рішень, що відрізняє медіацію від судового розгляду, де результат часто сприймається однією стороною як нав'язаний. Замість конфронтації, характерної для класичного процесу, медіація пропонує простір для порозуміння, де обидві сторони зберігають можливість впливати на підсумкове рішення. Це дозволяє розглядати медіацію як уособлення демократичних принципів у сфері правосуддя.

Теоретичний аналіз медіації вказує також на її важливу культурологічну складову. У різні історичні епохи людство виробляло форми примирення, які з часом переростали у складні правові інститути. Сучасна медіація є відображенням цього історичного досвіду, але водночас відповідає новим викликам глобалізованого світу, де зростає потреба у швидких, доступних і недорогих механізмах вирішення суперечок. Вона функціонує як своєрідний міст між традиціями мирного врегулювання і сучасними правовими стандартами, що підкреслює її універсальність і динамізм.

Науковий інтерес становить питання про співвідношення медіації та судового процесу. Теоретичні підходи, представлені в сучасній літературі, здебільшого сходяться на тому, що медіація не заперечує роль суду, а радше доповнює її. Такий підхід обґрунтовується концепцією багаторівневого правосуддя, де кожен інститут виконує власну функцію. Суд забезпечує остаточне вирішення спору на основі примусу, тоді як медіація дозволяє сторонам зберегти контроль над процесом і водночас досягти згоди на основі взаємних поступок. Це не лише зменшує навантаження на судову систему, а й створює умови для розвитку культури саморегулювання.

Особливої уваги заслуговує психологічний вимір медіації. Теоретично він обґрунтовується уявленням про конфлікт як не лише юридичне, а й соціально-психологічне явище. У цьому контексті медіація сприяє не стільки формальному вирішенню спору, скільки відновленню комунікації між сторонами, зниженню

емоційної напруги та пошуку формули довіри. Саме ця характеристика робить медіацію унікальною у порівнянні з іншими правовими механізмами, адже її завданням є не лише вирішення конкретного спору, а й запобігання майбутнім конфліктам.

Важливо підкреслити, що теоретичне осмислення медіації невід’ємне від розгляду її принципів. Добровільність участі сторін, нейтральність і незалежність медіатора, конфіденційність процесу, орієнтація на взаємовигідний результат – ці принципи формують підвалини, на яких базується ефективність процедури. Вони також визначають специфіку медіації як інституту, що має потенціал стати повноправною складовою правової системи України.

Узагальнюючи викладене, варто зазначити, що медіація в сучасних умовах набуває статусу важливого інструмента правової трансформації. Вона поєднує в собі елементи традиційних примирних практик і сучасних демократичних цінностей, сприяє розвитку довіри до правосуддя та підвищенню правової культури громадян. Теоретичне осмислення цього явища дозволяє не лише зрозуміти його сутність, але й визначити напрями подальшої інтеграції медіації у правову систему України, що має вирішальне значення для її гармонізації з європейським правовим простором.

Медіація у сучасному правовому дискурсі постає не лише як інструмент примирення сторін, але й як багаторівневе соціально-правове явище, що інтегрує у собі етичні, культурні, психологічні та правові виміри. У її основі лежить ідея добровільного врегулювання конфлікту за посередництва нейтральної третьої особи, однак таке визначення є лише поверхневим. Сутність медіації виходить за межі суто технічного механізму альтернативного вирішення спорів, адже вона втілює філософію діалогу, здатну відновлювати соціальні зв’язки, сприяти комунікативній культурі та формувати новий рівень правосвідомості.

Авторське розуміння медіації ґрунтується на її багаторівневому характері. На правовому рівні вона функціонує як формалізований інститут, що визначає процесуальні правила, стандарти професійної підготовки медіаторів та забезпечує легітимність результатів досягнутих домовленостей. У цьому сенсі медіація стає важливим елементом системи доступу до правосуддя, оскільки розширює його межі, пропонуючи громадянам альтернативу судовим процедурам, які часто є складними, тривалими та фінансово затратними. На соціальному рівні медіація виступає чинником гармонізації міжособистісних і колективних відносин, адже дозволяє уникнути ескалації конфліктів та створює передумови для відновлення довіри між сторонами. У цьому аспекті вона стає не лише правовою практикою, а й культурною технологією, що вчить суспільство жити у просторі діалогу та взаємоповаги. На етичному рівні медіація відображає ідею справедливості, яка ґрунтується не на формальному рішенні суду, а на взаємоприйнятних домовленостях, що враховують інтереси обох сторін. Такий підхід сприяє утвердженню цінностей співучасті, відповідальності та рівності, роблячи медіацію своєрідною практикою етичного співжиття.

Враховуючи наведені аспекти, медіацію можна визначити як комплексний інститут правової та соціальної взаємодії, що поєднує у собі правові норми, культурні практики та етичні орієнтири, забезпечуючи ефективне, добровільне і засноване на діалозі вирішення конфліктів. Її особливість полягає у здатності одночасно діяти у площині права, суспільства та моралі, що робить її універсальним засобом адаптації правової системи до потреб сучасного демократичного суспільства.

У такому розумінні медіація не є лише технічною процедурою врегулювання спорів, а виступає індикатором зрілості правової культури, рівня демократичності суспільства та готовності громадян до конструктивного діалогу. Її багаторівнева природа вказує на необхідність розглядати медіацію не тільки як правовий інститут, але й як інноваційну модель мислення, що інтегрує юридичні, соціальні та етичні виміри у єдину систему. Саме таке комплексне бачення дозволяє оцінити її трансформаційний потенціал для правосуддя України, яке перебуває у процесі європейської інтеграції та глибокого реформування.

Аналіз чинного законодавства України щодо медіації засвідчує, що цей правовий інститут перебуває на етапі свого становлення та поступової інституціоналізації. Важливим кроком стало ухвалення Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року, який набув чинності 15 грудня 2021 року [16]. Саме цей нормативно-правовий акт закріпив основні засади медіаційної процедури, визначив її принципи, статус медіатора та порядок укладення угод за результатами проведення медіації. Проте, попри прогресивність закону, він не позбавлений прогалин і потребує подальшого вдосконалення з урахуванням європейських стандартів.

Закон закріплює низку фундаментальних принципів, зокрема добровільність участі, конфіденційність, нейтральність медіатора та рівність сторін [17]. Таке регулювання загалом відповідає положенням Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах [18]. Водночас на рівні процесуального законодавства України питання застосування медіації залишаються недостатньо врегульованими. Господарський процесуальний кодекс [19], Цивільний процесуальний кодекс [20], та Кодекс адміністративного судочинства [21] передбачають можливість мирного врегулювання спору за участі судді, проте відсутній механізм повноцінної інтеграції медіації у судові процедури. Це створює ситуацію, коли медіація існує радше як паралельний інструмент, ніж як органічна складова системи правосуддя.

Особливої уваги потребує питання юридичної сили медіаційної угоди. Закон визначає, що результати медіації можуть оформлюватися у вигляді цивільно-правового договору або затверджуватися судом як

мирову угоду [16]. Проте у випадках, коли сторони не звертаються до суду, виникає проблема належного забезпечення виконання такої домовленості, оскільки відсутній механізм її примусового виконання. Це знижує практичну привабливість медіації для бізнесу та громадян, які прагнуть отримати юридично гарантований результат [22].

Суттєвою проблемою залишається і питання професійної підготовки медіаторів. Закон передбачає можливість здійснювати медіацію лише особами, які пройшли відповідне навчання, однак не встановлює єдиних стандартів акредитації та сертифікації [17]. Відтак в Україні відсутня цілісна система контролю якості послуг медіаторів, що створює ризики зниження довіри до цього інституту. У більшості європейських країн існують розвинуті професійні асоціації, які не лише здійснюють навчання, а й забезпечують етичний нагляд за діяльністю медіаторів, тоді як в Україні ця функція покладена здебільшого на громадські організації та ринок освітніх послуг.

Відтак, законодавче регулювання медіації в Україні створює базові умови для її розвитку, однак поки що не забезпечує повної інтеграції у правову систему. Необхідним є узгодження Закону «Про медіацію» з процесуальними кодексами, розроблення механізму визнання та виконання медіаційних угод, а також формування системи професійних стандартів для медіаторів. Лише за таких умов медіація зможе виконати свою трансформаційну функцію та стати ефективним елементом модернізації українського правосуддя у європейському контексті.

Порівняльно-правовий аналіз моделей медіації в країнах ЄС вимагає звернути уваги не лише на формальні норми, але й на ту інституційну архітектуру та культурні практики, які визначають рівень її застосування. Загальне нормативне поле європейської інтеграції визначається Директивою 2008/52/ЄС, яка встановлює мінімальні стандарти для цивільних та комерційних спорів, акцентуючи добровільність, доступність та взаємодію між медіацією й судовим процесом [18].

У Німеччині законодавча модель спрямована на кодифікацію принципів медіації з одночасним збереженням значної гнучкості. Прийняття Mediation Act (Mediationsgesetz) у 2012 році визначило базові термінологічні рамки, обов'язки медіатора та мінімальні етичні вимоги, залишаючи водночас широкий простір для саморегуляції професійних спільнот і для адаптації процедур у залежності від типу спору. Такий підхід поєднує формалізацію з практичною автономією сторін і створює відносно передбачувану правову основу для визнання результатів медіації, не зводячи при цьому процес до жорсткої процесуальної моделі [23].

Французька модель демонструє інший баланс між судовим впливом і приватною ініціативою. Франція розвивала інструменти судової підтримки медіації та механізми затвердження результату медіації судом у певних категоріях справ; при цьому практичне застосування досі супроводжується дискусіями щодо гарантій конфіденційності, санкцій за ігнорування судових пропозицій щодо медіації та чіткості строків. Новели останніх років фокусуються на стимулюванні судів до пропонування медіації та на механізмах визнання угод, але проблеми практичної імплементації залишаються предметом критичного аналізу у французькій доктрині [24].

Нідерландська практика вирізняється сильною роллю договірної автономії та широким застосуванням медіації в комерційних спорах без жорсткого статутного регулювання. Відсутність спеціального національного закону, що детально регулює процедуру, компенсується розвинутими професійними мережами, судовою практикою, а іноді й квазіобов'язковими підходами, коли суди закликають сторони до спроби примирення перед продовженням процесу. У цьому контексті на практиці виникають питання щодо правового статусу конфіденційності й можливості витребування доказів із медіаційних сесій, а також щодо виконувальності медіаційних угод у разі відмови однієї зі сторін виконати домовленість [25].

Зіставлення цих моделей дозволяє виділити кілька структурних підходів: кодифікована модель із встановленими мінімумами (Німеччина), судоцентрична модель із механізмами затвердження результатів і активною роллю суду (Франція), та контрактно-адюнктна модель, що покладається на саморегуляцію й судову практику (Нідерланди). Кожна з них має свої переваги й недоліки: кодифікація підвищує передбачуваність, але може обмежувати локальні адаптації; судова підтримка підсилює примусове виконання, але ризикує підмінити добровільний характер процесу; саморегуляція сприяє гнучкості, але створює ризики неоднорідної якості послуг і невизначеності в питаннях визнання результатів. Аналіз також показує, що директивний мінімум ЄС задає орієнтири, але не усуває значної різниці в національних підходах, оскільки імплементація завжди проходить через призму національної правової культури та інституційних традицій [18; 24; 25].

Виявлення ключових проблем у європейському та українському контекстах вимагає синтетичного підходу, який бере до уваги і нормативні тексти, і практичні механізми їх реалізації. По-перше, правова культура залишається фундаментальною перешкодою: у системах із сильними традиціями судової вирішальності конфліктів медіація часто сприймається як другорядний або «паралельний» інструмент, а не як органічна частина правосуддя; це обмежує мотивацію сторін до добровільної участі та знижує соціальну легітимність домовленостей. По-друге, професійна підготовка медіаторів демонструє значну неоднорідність – від жорстких державних стандартів до практики навчальних курсів з різною якістю і відсутністю уніфікованих критеріїв сертифікації; це породжує ризики для якості процесу та для довіри користувачів послуги. По-третє,

нормативні прогалини стосуються насамперед механізмів визнання і забезпечення виконання медіаційних угод, правил конфіденційності та процесуального співвідношення між медіацією й судом; без чітких і практично дієвих рішень медіація ризикує залишитись формальною можливістю, але не ефективним шляхом отримання юридично гарантованого результату. Ці проблеми є взаємопов'язаними: слабка правова культура посилює наслідки нормативно-фрагментарного регулювання, а відсутність стандартів професійності унеможливує формування довіри, необхідної для масового застосування медіації.

Оцінивши європейські моделі та виокремивши перелічені проблеми, можна стверджувати, що ефективна інституціоналізація медіації потребує синергії формального права, професійних стандартів та культурних змін у суспільному сприйнятті способів вирішення спорів. Тільки системне поєднання кодифікації мінімальних гарантій, створення механізмів сертифікації і контролю якості, а також цілеспрямованих просвітницьких програм здатне забезпечити перехід від локальних практик до сталих інституційних рішень, які відповідають європейським стандартам і вимогам доступного правосуддя.

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та інституційної підтримки медіації в Україні повинні виходити з усвідомлення подвійної природи цього інституту: з одного боку, він має нормативно-правовий вимір, що визначає його місце у системі правосуддя, з іншого – соціокультурний, який забезпечує довіру, ефективність та практичне використання медіаційних механізмів. Відтак реформування не може обмежуватися лише точковими змінами до закону, а потребує комплексного підходу, який поєднує правове регулювання, інституційну інфраструктуру та освітньо-культурну політику.

Насамперед необхідно забезпечити повну інтеграцію медіації у процесуальні кодекси. Цивільний, Господарський та Адміністративний процесуальні кодекси повинні містити чітко визначені положення про можливість звернення сторін до медіації на будь-якому етапі спору, з одночасним закріпленням правових наслідків укладення медіаційної угоди. Особливого значення набуває створення механізму автоматичного визнання медіаційних угод у суді, що зніме проблему їх фактичної необов'язковості у разі відмови однієї зі сторін виконати домовленість. Такий крок дозволить забезпечити баланс між добровільністю процесу та юридичною визначеністю результату, чого вимагають і національні потреби, і стандарти Директиви 2008/52/ЕС [18].

Не менш важливим є врегулювання питання конфіденційності. Законодавство має встановлювати не лише загальний принцип збереження таємниці, але й чіткі виключення, наприклад, у випадках, коли існує загроза життю чи здоров'ю, а також визначати санкції за порушення цього обов'язку. Це створить передбачуваність і сприятиме формуванню довіри до інституту. Крім того, варто розробити спеціальні процесуальні норми, які унеможливитимуть використання інформації, отриманої під час медіації, у судовому провадженні без згоди обох сторін.

Питання професійної підготовки медіаторів також потребує системного підходу. В Україні доцільно створити єдиний національний реєстр медіаторів із чіткими критеріями доступу та обов'язковістю регулярного підвищення кваліфікації. Модель підготовки має передбачати багаторівневу систему сертифікації: базовий рівень для роботи з типовими спорами та спеціалізовані програми для медіації у складних сферах, таких як сімейні, корпоративні чи публічно-правові конфлікти. Важливо також закріпити стандарти етики та механізми дисциплінарної відповідальності, що відповідають європейським практикам [26].

Окремого значення набуває створення інституційної інфраструктури. В Україні необхідно сформувати мережу центрів медіації при судах, органах місцевого самоврядування та професійних асоціаціях, які б забезпечували доступність послуги для широкого кола громадян. Такі центри могли б виступати не лише майданчиками для проведення процедур, але й центрами просвітницької роботи, популяризації та збору статистики щодо ефективності медіації. Державна підтримка у цьому випадку повинна полягати у фінансуванні пілотних проєктів, наданні приміщень та створенні умов для співпраці між судами, адвокатурою та медіаторами.

Не менш важливою є просвітницька політика. Запровадження курсів із медіації в програми юридичних і соціальних факультетів, проведення тренінгів для суддів, адвокатів та державних службовців, а також інформаційні кампанії для громадян здатні поступово змінити правову культуру, що нині тяжіє до виключно судового способу вирішення конфліктів. Лише за умови поєднання законодавчих реформ із культурною трансформацією можливо сформувати середовище, в якому медіація буде сприйматися не як виняток, а як природна складова демократичної правової системи.

Отже, пропозиції щодо вдосконалення законодавства та інституційної підтримки медіації можна звести до трьох стратегічних напрямів: гармонізація законодавства і процесуальних норм, запровадження єдиних стандартів професійної підготовки та створення ефективної інституційної інфраструктури. Системна реалізація цих заходів забезпечить не лише правову визначеність, але й соціальну легітимність медіації, перетворивши її на дієвий інструмент модернізації правосуддя в Україні та його інтеграції у європейський правовий простір.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що медіація в Україні постає як важливий інструмент трансформації правосуддя, здатний поєднати правові, соціальні та етичні виміри врегулювання спорів. Аналіз законодавства та європейських моделей засвідчив, що національна система перебуває

на початковому етапі розвитку, характеризується нормативними прогалинами, слабкою професійною підготовкою медіаторів і недостатнім рівнем правової культури. Порівняльний досвід держав ЄС демонструє, що лише комплексна взаємодія права, інституцій і суспільної довіри забезпечує ефективність медіації. Для України ключовим завданням стає гармонізація законодавства з європейськими стандартами, формування професійних механізмів підготовки медіаторів та створення інституційної підтримки. Лише за цих умов медіація зможе виконати свою трансформаційну функцію, сприяти гуманізації правосуддя та стати складовою європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Горєлова В. Ю. Теоретико-правові засади впровадження медіації в Україні: міждисциплінарний підхід. *Держава і право. Серія «Юридичні науки»*. 2023. Вип. 92. С. 58–66.
2. Бобровник С. В. Медіація як форма альтернативного вирішення спорів. *Право України*. 2020. № 5. С. 45–53.
3. Грень Н. М. Правові засади розвитку інституту медіації в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2019. № 4. С. 120–128.
4. Карпенко М. І. Медіація у цивільному процесі: проблеми та перспективи. *Право України*. 2021. № 9. С. 65–73.
5. Микитин Ю. В. Медіація: зарубіжний досвід та українські реалії. *Юридична Україна*. 2020. № 7. С. 33–40.
6. Карягіна О. С. Роль медіатора у врегулюванні конфліктів. *Вісник Нац. ун-ту «Острозька академія»*. 2022. № 2. С. 51–58.
7. Попаденко О. В. Інститут медіації в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 91. С. 87–94.
8. Горова А. В. Медіація як інструмент правової культури. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Т. 3. С. 101–109.
9. Кисельова Т. О. Психологічні аспекти медіації. *Психологія і право*. 2019. № 2. С. 72–80.
10. Кувалдіна Ю. В. Підготовка медіаторів: міжнародний досвід. *Освіта і право*. 2020. № 3. С. 90–98.
11. Михайліна Т. І. Медіація в кримінальному процесі: нові підходи. *Кримінальне право*. 2022. № 4. С. 55–63.
12. Притика Ю. Д. Альтернативне вирішення спорів: медіація та арбітраж. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 40–47.
13. Шаповалова С. М. Медіація як соціальний інститут. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 3. С. 111–119.
14. Яковлєв В. А. Медіація у господарському процесі. *Господарське право*. 2020. № 6. С. 29–37.
15. Ясиновський І. В. Теоретичні основи правового регулювання медіації. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 144–152.
16. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. *Голос України*. 2021. № 225.
17. Коментар до Закону України «Про медіацію» / Нац. асоц. медіаторів України. Київ: НАМУ, 2022. 48 с.
18. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 2008. L 136. P. 3–8.
19. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 03.10.2017 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
20. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41. Ст. 492.
21. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36. Ст. 446.
22. Руденко О. В. Інститут медіації в Україні: проблеми правозастосування та перспективи розвитку. *Юридична Україна*. 2022. № 3. С. 45–51.
23. Mediation Act (Mediationsgesetz), Germany, 2012. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_mediationsg/index.html
24. Loi n°2016-1547 du 18 novembre 2016 de modernisation de la justice du XXIe siècle. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033418805>
25. Mediation in the Netherlands: enforceability and confidentiality issues. URL: <https://www.linklaters.com/en/insights/publications/mediation-in-the-netherlands>
26. European Code of Conduct for Mediators. Brussels: European Commission, 2004. 8 p. URL: https://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf